

JOSEPH T. SALERNO

LUDWIG VON MISES
ca raționalist social

cărți mici (4) idei mari

**LUDWIG VON MISES CA
RATIONALIST SOCIAL**

Institutul Ludwig von Mises România mulțumește membrilor și donatorilor săi pentru generozitatea cu care au făcut posibilă apariția acestei cărți și în special susținătorilor:

Netopia Payments

Radu Țaica, *Vector Capital*

Adrian Costina

Vlad Gheorghe

Mihai Macovei

Marius Ceterchi

Radu George Isaic

Cristian Enache

Alexandru Cojocaru

Sorin Anagnoste

Anonim

Dan Mașca, *Reea*

cărți mici · idei mari

LUDWIG VON MISES CA
RAȚIONALIST SOCIAL

de
Joseph T. Salerno

Cuvânt înainte de
Carmen Elena McCaffrey

MisesRo

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Salerno, Joseph T.

Ludwig von Mises ca raționalist social / de Joseph T. Salerno ; pref. de Carmen Elena McCaffrey. - București : Editura Institutului Ludwig von Mises România, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-95426-0-6

I. McCaffrey, Carmen Elena (pref.)

330

Ludwig von Mises as Social Rationalist, The Review of Austrian Economics, volumul 4 (1990), pp. 26-54

Traducere și prefață de Carmen Elena McCaffrey

Ediție îngrijită de Tudor Gherasim Smirna

© 2022 Institutul Ludwig von Mises România

mises.ro | contact@mises.ro | mises.ro/librarie

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	vii
<i>Rațiunea și originea societății</i>	7
<i>Bazele raționaliste ale regulilor de conduită și instituțiilor sociale</i>	16
<i>Calculul economic, piața și societatea</i>	28
<i>Utilizarea calculului versus utilizarea informației: funcția socială a prețurilor</i>	40
<i>Problema socialismului: calcul sau informație?</i>	48
<i>Evoluția socială ca luptă ideologică</i>	58

CUVÂNT ÎNAINTE

de

Carmen Elena McCaffrey

Un articol bun de economie este rezultatul capacității autorului fie de a schița fundamentele unor concepte dificile, fie de a demonstra incoerența unui mit sau a unei opinii îndelung susținute, fie de a aplica cu măiestrie teoria pentru a explica evenimente recente și complexe, fie – cum îi plăcea lui Mises să spună – de a respinge erorile (eng. „*explode the fallacies*”). Un articol excelent de economie, pe lângă toate acestea, trebuie să și deschidă calea pentru alte articole bune – și uneori, nu foarte des, ne putem întâlni cu articole care au schimbat în totalitate cursul cercetării științifice care le-a urmat.

Ludwig von Mises ca raționalist social este fără îndoială un articol excelent în istoria gândirii economice în general, și în contextul Școlii austriece

de economie în particular, un articol care a reformat felul în care îl înțelegem pe Mises. Joseph T. Salerno este binecunoscut pentru abilitatea de a separa firele încâlcite ale istoriei gândirii economice în interpretări și filiații de idei clare și corecte. Această abilitate e cel mai bine demonstrată atunci când vine vorba de Mises. Salerno a scos în mod repetat la suprafață interpretările corecte ale unor concepte mult disputate, cum ar fi opiniile lui Mises cu privire la antreprenoriat, ciclurile economice, moneda și prețuri.

Mai frecvent recunoscute a fi cauzat controverse între diferite interpretări ale lui Mises sunt alte lucrări ale lui Salerno, în special *Mises și Hayek dezomogenizați* și *The Entrepreneur: Real and Imagined*. Însă acestea nu sunt decât o parte din proiectul îndelungat a lui Salerno de a recupera interpretarea veridică a scrierilor lui Mises, proiect ce a început de fapt cu articolul de față.

Publicat pentru prima dată în 1990, Salerno recunoaște inițial un scop înșelător de modest: de a expune gândirea lui Mises – des trecută cu vederea – despre societate și evoluția socială, cu speranța de a corecta unele interpretări greșite.

De fapt, acest articol este prima explorare solidă de către Salerno a opiniei lui Mises cu privire la cooperare și știința catalactică, și cum acestea afectează înțelegerea conceptelor precum calculul economic, antreprenoriat, schimbul comercial și originea monedei. Salerno subliniază totodată și faptul că progresul social se bazează în ultima instanță pe puterea ideologică. Altfel spus, putem evita regresul social sau dezintegrarea socială doar dacă ideologiile corecte prevalează în societate, fiind conștient formulate și adoptate de către indivizi pe parcursul istoriei.

De la societate la instituții sociale, de la piețe la calcul economic, cunoaștere și funcția socială a prețurilor, și în final până la pericolele dezintegrării sociale, acest articol este un tur de forță prin praxeologie, știința catalactică și, cel mai important, opera lui Mises.

În 30 de ani de la publicare, *Mises ca raționalist social* a influențat, fără exagerare, opiniile și lucrările tuturor cercetătorilor în economia austriacă. Astfel, articolul rămâne un bloc fondator al muncii de o viață a lui Joseph Salerno, un punct important de turnură în istoria gândirii austriece, și

lectură obligatorie pentru orice student serios al lui Mises și Rothbard.

Fără îndoială că Joseph Salerno nu scrie articole bune de economie, ci numai articole excelente, și astfel mă bucur foarte mult să văd acest articol publicat în română. Nu am niciun dubiu că generațiile viitoare vor continua să considere *Ludwig von Mises ca raționalist social* o sursă de inspirație, dar mai ales de adevăr.

**LUDWIG VON MISES CA
RATIONALIST SOCIAL**

In cea mai mare parte, scrierile lui Ludwig von Mises cu privire la societate și evoluția socială au fost ignorate de participanții la renașterea actuală a Școlii austriece de economie și a filosofiei politice clasic liberale. Când teoria sa socială a fost discutată, Mises le-a apărut criticilor (Barry 1987, p. 59) ca „un fiu al Iluminismului plasat greșit în secolul douăzeci”. Însă această apreciere este incorrectă din două motive. În primul rând, Mises critică sever meliorismul social al liberalilor iluminiști

* Joseph T. Salerno este profesor de economie la Pace University în New York, și vicepreședinte academic al Institutului Ludwig von Mises din Auburn, Alabama. Versiunea originală a acestui articol a fost publicată în *The Review of Austrian Economics*, volumul 4 (1990), pp. 26-54. [Citatele din Mises (1966) sunt preluate din *Acțiunea umană*, Trad. Dan Cristian Comănescu, disponibilă online la <http://mises.ro/43/>. – n.tr.]

și demonstrează că poziția lor nu este compatibilă cu una care atribuie rațiunii umane locul central în evoluția socială. În al doilea rând, dezvoltând o poziție raționalistă unică, Mises are multe de spus despre chestiuni de o importanță centrală pentru Austriecii moderni, libertarieni și liberali clasici, care sunt fie critici fie adepți ai „ordinii spontane” sau / și ai pozițiilor social evoluționiste formulate de Hayek.

Mă voi limita aici la o expunere sistematică a gândirii lui Mises cu privire la societate și evoluția socială. Nu îmi propun să analizez critic ideile lui Mises, nici să le compar în mod explicit cu cele ale altor gânditori sociali. Cu toate acestea, mă voi folosi de anumite poziții bine cunoscute din opera lui Hayek, ca de un fundal care să faciliteze elaborarea argumentelor lui Mises și demonstrarea relevanței actuale a acestora.

În secțiunea ce urmează, voi prezenta viziunea lui Mises potrivit căreia toate interacțiunile și relațiile sociale sunt concepute în prealabil, și prin urmare, societatea își are originea și evoluează ca un produs al rațiunii și efortului teleologic, ca un „mod de acțiune elaborat de om” și dintr-o „strategie” conștient proiectată. Secțiunea a treia ex-

pune argumentul lui Mises conform căruia legea, regulile normative de comportament și instituțiile sociale sunt totodată produsul unui lung proces evolutiv și rezultatul încercărilor ființelor umane de a-și ajusta, în mod rațional și deliberat, comportamentul la cerințele cooperării sociale în cadrul diviziunii muncii.

Secțiunea a patra scoate în evidență importanța pe care Mises o atașează calculului economic în termeni de prețuri de piață, ca condiție logică a existenței societății. Departe de a fi o ordine „spontană”, societatea este pentru Mises o ordine „rațională”, deoarece însăși posibilitatea acțiunii orientate spre scop în cadrul diviziunii sociale a muncii depinde de facultatea intelectului uman de a concepe numere cardinale și de a le manipula în operații aritmetice. Așadar, așa cum vom vedea în secțiunea a cincea, din punctul de vedere al lui Mises, *funcția* socială a sistemului de prețuri nu este de a facilita „utilizarea informației în societate”, ci de a face posibilă „utilizarea calculului economic în societate”. Prețurile de piață viitoare și speculative, așa cum sunt ele estimate de către întreprinzători, și nu prețurile istorice deja realizate, servesc această funcție. Mises argumentează

mai departe că prețurile din trecut experimentate de către întreprinzători, în mod praxeologic, nu pot nicicând încarna cunoașterea relevantă pentru planurile de producție necesarmente orientate către viitor, în lumea reală a datelor economice în schimbare. Într-adevăr, voi argumenta că aceasta este o implicație negativă, îndelung neglijată, a teoremei regresiei a lui Mises cu privire la originea banilor.

Secțiunea a șasea discută dacă, și în ce măsură, poziția adoptată de Mises în dezbaterea privind calculul economic în socialism s-a referit mai degrabă la problemele informaționale decât la cele de calcul economic. De fapt, așa cum vom vedea, răspunsul la această întrebare este destul de clar. În special în discuțiile mai târzii pe acest subiect, Mises a făcut în repetate rânduri presupunerea explicită că planificatorii socialismului beneficiază de cunoaștere completă, nu doar a celor mai moderne tehnologii, ci inclusiv a ceea ce Hayek numește „circumstanțele particulare de timp și loc” relative la scările de valori ale consumatorilor și disponibilitatea resurselor. Chiar și în aceste condiții de „informație perfectă”, Mises a susținut cu tărie că problema calcului economic, „proble-

ma fundamentală și unică a socialismului”, rămâne insolubilă.

Abordarea misesiană a evoluției sociale ca rezultat al unei lupte ideologice conștiente este conturată în secțiunea finală. Aici voi prezenta ipoteza speculativă a lui Mises potrivit căreia ignoranța prelungită a maselor față de cele mai îndepărtate consecințe ale activității catalactice duce la răspândirea unei adaptări sociale defectuoase și la dezintegrare socială spontană.

Rațiunea și originea societății

Pentru Mises, rațiunea este „trăsătura caracteristică” a omului (1966, p. 177). Rațiunea umană și acțiunea umană sunt inseparabil legate, deoarece „Fiecare acțiune se întemeiază întotdeauna pe o anumită idee despre anumite relații cauzale” (Mises 1966, p. 177). În plus, gândirea și acțiunea sunt congenere, produsul îngemănat al eforturilor omului de a se susține și de a înflori într-un univers al rarității. Așadar, ființele care ar locui „un univers cu posibilități nelimitate ... nu și-ar dezvolta niciodată rațiunea și gândirea. Dacă o asemenea lume ar fi, în cele din urmă, rezervată

descendenților rasei umane, aceste ființe binecuvântate și-ar vedea puterea de gândire dispărând și ar înceta de a mai fi umane, deoarece sarcina primordială a rațiunii este de a face față, în mod conștient, limitărilor impuse omului de către natură, de a lupta împotriva rarității. Omul activ și gânditor este produsul unui univers caracterizat prin raritate” (Mises 1966, pp. 235-36).

Fruct al gândirii conștiente și instrument al acțiunii, Mises caracterizează cunoașterea ca având „fundament acțional”. „[C]unoașterea este o unealtă a acțiunii. Funcția sa este să sfătuiască omul cum să procedeze în demersurile sale de a îndepărta disconfortul” (Mises 1987b, p. 35).

Mises (1966, p. 143) definește societatea ca „acțiune concertată” sau „cooperare” între ființele umane, altfel spus ca „rezultatul comportamentului conștient și deliberat.” Astfel, societatea este o „strategie” conștient proiectată, un „mod de acțiune elaborat de om” în lupta cu raritatea (Mises 1966, p. 26).¹ Societatea este prin urmare produsul gândirii și al voinței umane: „Rațiunea a demonstrat că, pentru om, cele mai adecvate mij-

¹ Mises folosește acest termen pentru a caracteriza în special economia de piață.

loace de ameliorare a condițiilor sale de trai sunt cooperarea socială și diviziunea muncii. Ele reprezintă principalul instrument al omului în lupta sa pentru supraviețuire” (Mises 1966, p. 176).

În opinia lui Mises, cooperarea socială provine din două fapte fundamentale. Primul este „fenomenul natural” conform căruia efortul uman cheltuit în cadrul diviziunii muncii este mai productiv decât același quantum de efort dedicat producției în izolare (1985, pp. 38-39). Cel de-al doilea este acela că, prin exercitarea deliberată a rațiunii, indivizii sunt capabili să înțeleagă primul fapt și *în mod conștient* să îl utilizeze ca mijloc de sporire a bunăstării (1966, pp. 144-45). Așa cum afirmă Mises: „Societatea umană este un fenomen intelectual și spiritual. Este rezultatul *utilizării deliberate* [sublinierea mea] a unei legi universale, ce determină devenirea cosmică, respectiv al productivității superioare a diviziunii muncii. Ca orice altă manifestare a acțiunii, recunoașterea legilor naturii este pusă în serviciul eforturilor omului de a-și ameliora condițiile” (1966, p. 145).

Identificând diviziunea muncii ca „esența societății” și „fenomenul social fundamental”, Mi-

ses întemeiază evoluția socială ca proces ontologic capabil de a fi călăuzit de investigația rațională (1969, p. 299; 1966, p. 157). Evoluția socială devine așadar „dezvoltarea diviziunii muncii” și ne permite „... să trasăm originea a tot ceea ce privește societatea în dezvoltarea diviziunii muncii” (Mises 1969, pp. 301, 303).

Fiind „marele principiu al devenirii cosmice și al evoluției”, și „principiul fundamental al tuturor formelor de viață” (Mises 1985, p. 38; Mises 1969, p. 291),² principiul diviziunii muncii are aplicații atât în lumea socială, cât și în cea biologică. Această înțelegere îl conduce pe Mises în scrierile timpurii să compare societatea umană cu un organism biologic, identificând diviziunea muncii

² Altundeva, Mises (1966, p. 145) se referă la diviziunea muncii ca „unul dintre marile principii fundamentale ale devenirii cosmice și transformării evolutive.” Aceasta este expresia pe care Butler (1988, p. 336 n.119) o citează ca „printre cele mai evidente” dintre „multiplele exemple ale dificultăților lui Mises cu limba engleză.” Aceasta nu este „o descriere bizară a diviziunii muncii”, așa cum sugerează Butler (1988, p. 336 n.119), ci o descriere fericită și perfect corespunzătoare a importanței centrale a diviziunii muncii în structurile ontologice ale lumilor sociale și biologice.

ca *tertium comparationis* al metaforei (1969, pp. 289-92).³

Cu toate acestea, ce distinge cooperarea dintre indivizi în cadrul „organismului social” de interacțiunea celulară a organismelor vegetale și animale este faptul că doar în primul caz gândirea și voința sunt forțele originare și de susținere ale coalescenței organice. Societatea umană este așadar spirituală și teleologică. Afirmă Mises: „Societatea este produsul gândirii și al voinței. Nu există în afara rațiunii și voinței. Își are lăcașul în ființa umană, nu în lumea exterioară. Este proiectată din interior în exterior” (1969, p. 291).

Dorința puternică de a-și îmbunătăți nivelul de trai, împreună cu recunoașterea productivității mai ridicate a cooperării sociale oferă motivația specifică ce îndeamnă individul să renunțe la ac-

³ Mai târziu în *Acțiunea umană*, Mises (1966, pp. 143-76) renunță complet la metafora biologică în discuția despre societate, dar o reia în *Teorie și istorie* (Mises 1985, pp. 252-53) criticând diferite interpretări greșite ale acesteia. Ca răspuns la acuzația lui Butler (1988, p. 108) că Mises „alunecă în raționamentul organic eronat”, trebuie spus că Mises folosește metafora în completă cunoaștere de cauză și cu scopul unic de a ilustra faptul că principiul diviziunii muncii acționează atât în sfera biologică, cât și în cea socială.

tivitatea economică autarhică și să se integreze de bunăvoie în diviziunea socială a muncii. Prin urmare,

Fiecare pas prin care un individ substituie acțiunii izolate acțiunea concertată are drept rezultat o ameliorare imediată și recognoscibilă a condițiilor sale. Avantajele derivate din cooperarea pașnică și diviziunea muncii sunt universale. Ele aduc beneficii imediate fiecărei generații, și nu doar descendenților de mai târziu. Individul este compensat din abundență pentru ceea ce trebuie să sacrifice de dragul societății, prin avantaje superioare. Sacrificiul său este doar aparent și temporar; el renunță la un câștig mai mic pentru a dobândi mai târziu unul mai mare. Nici o ființă rezonabilă nu poate să nu înțeleagă lucrul acesta evident. Când cooperarea socială se intensifică prin lărgirea câmpului diviziunii muncii, sau când protecția legală și păstrarea păcii sunt întărite, motivația este dorința tuturor celor implicați de a-și ameliora propriile condiții. Urmărindu-și propriile interese – corect înțelese – individul lucrează pentru intensificarea cooperării sociale și interacțiunea pașnică. Societatea este un produs al acțiunii umane, i.e., al impulsului uman de a îndepărta, atât cât este posibil, neplăcerea (Mises 1966, p. 146).

Legea Torrens-Ricardo a costurilor comparative, care identifică cauzele comerțului și speciali-

zării între națiuni, devine așadar pentru Mises o inferență formală a „legii asocierii”, lege generală ce explică universalitatea și permanența cooperării sociale la nivel individual. Elucidând stimulentele ce determină ființele umane individuale, cu capacități productive variate și fără un acord explicit, să întreprindă de bunăvoie acele acțiuni care dau naștere diviziunii sociale a muncii și tind către intensificarea ei progresivă, legea asocierii oferă cheia de înțelegere a evoluției sociale.

Potrivit lui Mises:

Legea asocierii ne face să înțelegem tendințele care au dus la intensificarea progresivă a cooperării umane. ... Sarcina cu care se confruntă știința, în ce privește originile societății, nu poate consta decât în identificarea acelor factori care pot și trebuie să inducă asocierea și intensificarea ei progresivă. ... Dacă și în măsura în care munca în condiții de diviziune a muncii este mai productivă decât munca în condiții de izolare și dacă și în măsura în care omul este capabil să realizeze acest lucru, acțiunea umană tinde ea însăși către cooperare și asociere; omul nu devine o ființă socială sacrificându-și propriile interese pe altarul unui Moloh mitic, societatea, ci urmărind ameliorarea propriei sale bunăstări. Experiența ne învață că această condiție – productivitatea sporită atinsă în condiții de diviziune a muncii – este prezentă

deoarece cauza ei – inegalitatea înăscută a oamenilor și a distribuției factorilor geografici naturali de producție – este reală. Suntem, așadar, în măsură să înțelegem cursul evoluției sociale (Mises 1966, pp. 160-61).

Acțiunea legii asocierii dă naștere la două tendințe înrudite, ce pot fi detectate în dezvoltarea istorică a societății. Prima este extinderea progresivă a diviziunii muncii pentru a cuprinde un număr din ce în ce mai mare de indivizi și grupuri. Cea de-a doua este intensificarea progresivă a diviziunii muncii, pe măsură ce în interiorul relațiilor sociale se caută atingerea unei game din ce în ce mai largi de scopuri individuale. Aceste tendințe evolutive sunt descrise de Mises în următorii termeni:

Societatea se dezvoltă subiectiv și obiectiv. Subiectiv lărgindu-și numărul de membri, obiectiv lărgind scopurile activităților sale. Inițial limitată la cele mai restrânse cercuri, la vecinii din apropiere, diviziunea muncii devine gradual mai generală până când include întreaga umanitate. Acest proces, încă departe de a fi complet și în niciun moment în istorie încheiat, este finit. Când toți oamenii de pe pământ vor forma un sistem unitar al diviziunii muncii, aceasta își va fi atins scopul. Umăr la umăr cu această extindere a legăturii sociale se află procesul de intensificare. Acțiunea socială îmbrățișează din

ce în ce mai multe țeluri; aria în care individul se aprovizionează pentru consumul propriu devine constant mai restrânsă (1969, p. 324).

Cea de-a doua tendință a diviziunii muncii de a-și intensifica efectele spre „cea mai mare concentrare posibilă a producției fiecărei specializări” este în concordanță cu factorii geografici, de pildă distribuția resurselor naturale și condițiile climatice. În absența unor astfel de impedimente geografice, evoluția socială „ar rezulta în final în apariția unei singure fabrici ce ar aproviziona întreaga oicumenă cu un articol anume” (Mises 1985, p. 23).

Rod final și complet al evoluției sociale conduse de principiul cosmic ontologic al diviziunii muncii, „oicumena” îmbrățișează întreaga umanitate, ce cooperează în procese de producție hiperspecializate. În orice moment al istoriei, oicumena aflată în dezvoltare este rezultatul „rațional și deliberat” al unui proces intersubiectiv, al cărui scop este ameliorarea rarității. Aceasta nu există ca un lucru în sine, ci ca un complex de relații sociale ce se naște din orientarea comună a acțiunilor umane individuale, i.e., de a folosi diviziunea socială a muncii ca mijloc pentru atingerea scopurilor

individuale. Pentru că asemenea relații emanează așadar din voință, acestea trebuie zi de zi afirmate și recreate în gândirea și comportamentul uman.

*Bazele raționaliste ale regulilor de conduită și
instituțiilor sociale*

Dacă societatea și evoluția socială decurg din voința umană, fiind, cum spune Mises, un „fenomen volitiv”, tot așa sunt și instituțiile sociale subsidiare, obiceiurile și regulile de conduită ce facilitează instituirea și funcționarea neperturbată a sistemului de relații sociale. Legea, codul moral, căsătoria și nucleul familial, proprietatea privată, ocupațiile și profesiile specializate, dezvoltările lingvistice, și însăși economia de piață sunt urmarea demersurilor conștiente ale ființelor umane de a se adapta cât mai eficient la cerințele relației sociale fundamentale, și prin aceasta de a folosi cât mai productiv principiul diviziunii muncii pentru a-și atinge scopurile. În vreme ce aceste instituții nu au fost croite de o singură minte, prin *fiat* politic sau prin „contractul social”, acestea sunt într-adevăr produsul planificării raționale și deliberate de către oameni, ale căror idei și acțiuni le reafir-

mă și le remodelează de-a lungul istoriei (1969, p. 306).

Așadar, Mises argumentează că

Respectarea regulilor morale pe care le necesită instituirea, prezervarea și intensificarea cooperării sociale nu este privită ca un sacrificiu adus unei entități mitologice, ci ca adoptarea celor mai eficiente metode de acțiune, ca un preț ce trebuie plătit în vederea obținerii celor mai apreciate rezultate (1966, p. 883).

Pentru a culege beneficiile cooperării sociale, fiecare individ trebuie să se abțină de la a căuta avantajele efemere ale acțiunilor „dăunătoare funcționării neperturbate a sistemului social”, și totodată propriilor sale interese corect înțelese. (Mises 1966, p. 148)

Dreptul evoluează ca parte a sistemului „regulilor de conduită indispensabile pentru prezervarea societății” (Mises 1966, p. 149) Dezvoltarea acestor reguli de conduită, ca și cea a societății în sine, este un proces evolutiv și rațional. Mises respinge cu tărie explicația raționalistă naivă, ce concepe originea și dezvoltarea lor ca „un proces conștient ... în care omul este în deplină cunoștință a motivelor și scopurilor sale, și a felului în care să caută

să le înfăptuiască” (1969, p. 43). Cu toate acestea, Mises afirmă că evoluția dreptului este în mod crucial dependentă de faptul că „poziția scopurilor sociale în sistemul de scopuri individuale este percepută de rațiunea individului, care îi permite să-și recunoască corect propriile interese” (1969, p. 398). Dacă raționalistul naiv afirmă că legea se ivește, deja maturizată, dintr-un set de contracte pre-sociale explicite, Mises, ca raționalist social, caracterizează legea ca „acord, sfârșit al conflictului”, care apare natural din procesul de evoluție socială, și răspândește percepția productivității sporite a integrării pașnice în diviziunea socială a muncii. (1969, p. 44) Asta explică, mai departe, de ce „Idea de Drept este înțeleasă mai întâi în sfera în care menținerea păcii este în mod urgent necesară pentru a asigura activitatea economică ... adică în relațiile dintre indivizi [i.e., în sfera dreptului privat]” (Mises 1969, p. 46).

Ca instrument proiectat să sporească prosperitatea reciprocă prin facilitarea cooperării sociale, legea are fundament teleologic și raționalist: „Ca toate celelalte instituții sociale, Dreptul există pentru scopuri sociale” (Mises 1969, p. 77). Astfel,

„Dreptul și legalitatea, codul moral și instituțiile sociale ... posedă o origine umană, singurul criteriu care trebuie să li se aplice fiind cel al adecvării la bunăstarea umană” (Mises 1966, p. 147).

Pe de altă parte, represiunea conduitei antisociale a celor deficienți intelectual, a celor cu voință slabă, sau a indivizilor ce într-o bună măsură desconsideră consecințele viitoare ale acțiunilor lor nu este realizată exclusiv sau nici măcar în mare parte de către forța coercitivă a autorităților legale. Regulile morale larg acceptate și obiceiurile au evoluat ca o primă linie de apărare împotriva comportamentului cu potențial de distrugere a relațiilor sociale. Așa cum arată Mises:

Nu orice normă socială necesită ca măsuri coercitive extreme să fie imediat puse în practică. În multe situații, regulile morale și obiceiul pot extrage de la individ o recunoaștere a țelurilor sociale fără asistența sabiei justiției. Moralitatea și obiceiurile merg mai departe decât legea Statului atât timp cât există o diferență de grad între acestea, dar nu și o incompatibilitate în principiu (1969, p. 399).

Aceasta este însemnătatea din spatele dictum-ului lui Mises că „Moralitatea reprezintă respectarea cerințelor existenței sociale ce trebuie pretinsă de

la fiecare membru al societății în parte. Un om care trăiește în izolare nu are reguli morale de urmat” (Mises 1987b, p. 33).

Precum dreptul și regulile normative de conduită, proprietatea privată este, în același timp, „produsul unei evoluții multiseclare” și „un instrument uman” (Mises 1966, pp. 654, 683). Aceasta a apărut ca un răspuns rațional la raritate, când, dându-și seama de productivitatea redusă datorată creșterii densității populației, oamenii au decis în mod deliberat să abandoneze „metodele spoliatoare” de vânătoare și cules, și să-și aproprieze pentru totdeauna cei mai productivi factori de producție naturali (Mises 1966, pp. 656-57). Mai mult, dezvoltarea istorică a proprietății private a fost puternic condiționată de ideologie, care, așa cum vom vedea mai departe, este produsului gândirii umane conștiente.

Căsătoria monogamă și nucleul familial sunt de asemenea instituții sociale ce au evoluat ca rezultate ale înțelegerii raționale a cerințelor diviziunii muncii. „Ca instituție socială, căsătoria reprezintă adaptarea individului la ordinea socială prin care un anumit domeniu de activitate, cu toate

sarcinile și cerințele sale, îi este desemnat” (Mises 1969, p. 99). În acest sens, este aplicarea principiului diviziunii muncii la acele sarcini extra-catactice care sunt premise obligatorii ale satisfacției produse de bunurile de consum, obținute fie pe piață, fie în gospodărie, e.g. nașterea și creșterea copiilor. Este o formă de cooperare socială, aleasă în contextul rarității omniprezente a vieții umane.

Căsătoria și viața de familie nu sunt așadar produse ale impulsurilor sexuale înnăscute sau ale instinctelor naturale. Aceste instituții au apărut și continuă să existe ca parte integrantă a vieții sociale deoarece raționamentul ființelor umane individuale le reafirmă zilnic beneficiile. În termenii lui Mises, „nici coabitarea, nici ceea ce o precede și o urmează, nu generează cooperare și moduri de viață societale. Și animalele se adună la împerechere, dar nu și-au dezvoltat relații sociale. Viața de familie nu e doar produsul raporturilor sexuale. Nu este câtuși de puțin natural și necesar ca părinții și copiii să locuiască împreună în felul în care o fac într-o familie. Relația de împerechere nu trebuie să rezulte în organizarea familială. Familia umană este un rezultat al gândirii și acțiunii” (Mises 1969, p. 168).

Nici idealul modern al căsătoriei monogame nu este creația directivelor ecleziastice. Căsătoria modernă este produsul evoluției legii contractuale și a extensiei ei deliberate în lucruri ce privesc viața de familie. Monogamia câștigă bătălia istorică asupra poligamiei, deoarece conflictul asupra controlului și dispoziției proprietății pe care o femeie o aduce într-o căsătorie, inclusiv identificarea urmașilor corespunzători, este rezolvat prin recursul la ideea de contract. Acest proces este descris de Mises în următorul pasaj:

Așadar, monogamia a fost impusă gradual de către soția care îi aducea soțului avere și de către rudele ei – o manifestare directă a felului în care gândirea capitalistă și calculul au penetrat familia. Pentru a proteja din punct de vedere legal proprietatea soțiilor și a copiilor lor, o linie clară este trasată între conexiuni și succesiuni legitime și nelegitime. Relația soțului cu soția sa este recunoscută ca un contract.

Pe măsură ce ideea de contract intră în Legea Căsătoriei, aceasta întrerupe domnia bărbatului și face din soție un partener cu drepturi egale. Dintr-o relație unilaterală bazată pe forță, căsătoria devine un acord reciproc; slujitoarea devine soția îndreptățită să ceară bărbatului tot ceea ce el este îndreptățit să ceară de la ea. ...

Această evoluție a căsătoriei a avut loc prin prisma legii privind proprietatea persoanelor căsătorite. Poziția femeii în căsnicie a fost îmbunătățită odată ce principiul violenței a fost îndepărtat, și ideea de contract avansată în celelalte domenii ale Legii Proprietății a transformat în mod necesar relațiile de proprietate în cadrul cuplului căsătorit. Soția a fost eliberată de puterea soțului ei pentru prima dată când a câștigat dreptul legal asupra averii pe care a adus-o în și a dobândit-o de-a lungul căsniciei. ...

Așadar, căsătoria așa cum o știm a apărut în întregime ca rezultat al ideii de contract ce a penetrat toate sferile vieții. Toate idealurile căsătoriei pe care le prețuim au crescut din această idee. Că mariajul unește un bărbat și o femeie, că poate fi stabilit de bunăvoie de ambele părți, că impune datoria fidelității reciproce, ca violările jurămintelor de căsătorie ale bărbatului nu trebuie judecate diferit de cele ale femeii, că drepturile soțului și ale soției sunt necesarmente aceleași – aceste principii se dezvoltă din atitudinea contractuală față de problemele vieții conjugale (1969, pp. 95-96).

Rezumând, viața de familie în forma sa modernă, precum și moralitatea și regulile de conduită care o susțin și o fac posibilă, sunt rezultatul unui proces istoric ghidat de rațiune și alimentat de dorința ființelor umane de a-și aranja viața într-

un mod compatibil cu cea mai mare satisfacție posibilă a dorințelor lor în cadrul diviziunii muncii aflate în dezvoltare. Așadar, conchide Mises, căsătoria modernă „este rezultatul dezvoltării capitaliste, nu ecleziastice” (1969, p. 97).

Ca și moralitatea ce stă la baza căsătoriei, toate fenomenele spirituale și intelectuale, inclusiv religia și cultura, sunt puternic condiționate de dezvoltarea diviziunii sociale a muncii. Așa cum arată Mises, „cultura internă are nevoie de mijloace externe pentru realizarea ei, și aceste mijloace externe pot fi obținute doar prin efort economic. Când productivitatea muncii decade prin mișcarea retrogradă a cooperării sociale, decăderea culturii interne vine din urmă.” (1969, p. 310) Mises ilustrează istoric acest lucru arătând că declinul Imperiului Roman „a fost rezultatul dezintegrării societății antice, care după ce a atins un nivel ridicat al diviziunii muncii s-a afundat din nou într-o economie fără monedă” (1969, p. 309). Această „dezintegrare” a diviziunii sociale a muncii a livrat o contralovitură devastatoare nu doar populației umane, productivității și prosperității, dar și îndeletnicirilor științifice, tehnice și artistice. Pe scurt,

„cultura Clasică a murit fiindcă societatea Clasică a regresat” (Mises 1969, p. 309).

Evoluția lingvistică este de asemenea strâns legată de schimbările ce se produc în cadrul diviziunii muncii. Limbajul este „o unealtă a gândirii și acțiunii”, și astfel, „se modifică mereu în conformitate cu schimbările ce au loc în mințile celor care îl folosesc” (Mises 1985, p. 232). Când comunicarea între membrii unui grup lingvistic omogen este afectată, sau întreruptă cu totul, aceasta are drept consecință evoluția divergentă a limbii între grupuri izolate din acel moment înainte. Astfel, Mises explică apariția dialectelor locale ca o „dezintegrare a unității lingvistice” ce rezultă „când comunicarea între părți diferite ale teritoriului unei națiuni era ocazională, având în vedere caracterul precar al diviziunii interlocale a muncii, și primitivitatea mijloacelor de transport ...” (1985, p. 233).

Laolaltă cu înzestrarea genetică și mediul înconjurător, Mises identifică diviziunea socială a muncii ca un factor important ce operează în constrângerea posibilităților „finței și devenirii” individului în orice moment al istoriei (1969, pp.

314-15). Individul se naște într-un mediu social caracterizat de reguli de conduită deja existente, de convenții lingvistice, coduri legale și morale, obiceiuri și instituții sociale, al căror *raison d'être* este să facă posibilă cooperarea umană sub diviziunea muncii. Alegând să se integreze în societate, individul trebuie să se adapteze în mod conștient la diviziunea muncii, atât fizic, cât și spiritual: fizic, prin abandonarea exercițiului și dezvoltării abilităților și aptitudinilor sale într-o gamă largă de sarcini concepute să servească în mod direct propriilor dorințe, și prin urmărirea unei profesii înalt specializate, sau a unei ocupații orientate să satisfacă dorințele altor oameni; și spiritual, prin adoptarea unui comportament în concordanță cu normele și instituțiile sociale.

Așadar, potrivit lui Mises (1969, p. 304),

Cel mai important efect al diviziunii muncii este acela că transformă individul independent într-o ființă socială dependentă. În cadrul diviziunii muncii, omul social se schimbă ... se adaptează la noi moduri de viață, permițând unor energii și organe să se atrofieze, și dezvoltă altele. El devine unilateral.

Mai mult, așa cum arată Mises, însuși conceptul de ființă umană izolată este o ficțiune, un con-

struct mental util în elaborarea teoriei economice, dar imposibil de realizat în istorie (Mises 1966, pp. 243-44; Mises 1969, pp. 291-92) Homo sapiens este în mod necesar o creatură a cooperării sociale sub diviziunea muncii, deoarece limbajul, premisă necesară a gândirii conștiente, nu poate fi dezvoltat de o ființă izolată.

Trecerea biologică a unei specii de primate deasupra nivelului de simplă existență animală, și transformarea acestora în oameni primitivi a presupus dezvoltarea primelor rudimente de cooperare socială. Homo sapiens a apărut pe scena evenimentelor pământeste nu ca un căutător solitar de hrană, nici ca membru al unei cete gregare, ci ca o ființă ce cooperează conștient cu ființe de același fel. Doar cooperând cu semenii săi el a putut să dezvolte limbajul, unealta indispensabilă a gândirii. Nici nu ne putem imagina o ființă rațională trăind în izolare perfectă, ce nu colaborează cel puțin cu membrii propriei familii, propriului clan sau trib. Omul ca om este necesarmente animal social. Cooperarea într-o anumită măsură este o caracteristică esențială a naturii sale (1985, p. 252).

Aceste considerente îl conduc pe Mises la concluzia că „Dezvoltarea rațiunii umane și a societății umane sunt unul și același proces” (1969, p. 291). Altundeva, Mises afirmă „legătura interioară și ne-

cesară dintre evoluția minții și evoluția societății” (1969, p. 300). Dar dacă cooperarea socială este o precondiție necesară a obârșiei minții umane, existența diviziunii sociale a muncii dincolo de nivelul rudimentar depinde de abilitatea intelectului uman de a opera cu numere cardinale pentru a calcula rezultatele proceselor sociale de producție. Acestea este un alt sens în care, pentru Mises, societatea poate fi considerată un fenomen rațional.

Calculul economic, piața și societatea

Mises caracterizează piața ca fiind „cel dintâi corp social” (1966, p. 315). Astfel, economia de piață este „produsul unui lung proces evolutiv” (Mises 1966, p. 265). Însă aceasta nu sugerează faptul că relațiile de piață sunt rezultatul non-teleologic și neintenționat al unor procese non-raționale de selecție culturală, asemănătoare tropismului. În sens contrar, Mises argumentează că economia de piață este produsul rațiunii conștiente și al efortului teleologic, este „rezultatul strădaniilor omului de a-și adapta cât mai bine cu putință acțiunile la condițiile date ale mediului său, pe care nu le poate altera” (1966, p. 265). În acest sens, Mises se re-

feră la economia de piață atât ca „mod de acțiune în condiții de diviziune a muncii elaborat de om”, cât și ca „strategie” pentru atingerea progresului social și economic (1966, p. 265).

Mai mult, piața își are originea în și evoluează prin schimburi individuale, care implică „mutualitate intenționată” și „cooperare conștientă și deliberată” (Mises 1966, p. 194). Așa cum scrie Mises, „Recurența actelor individuale de schimb generează piața pas cu pas, odată cu evoluția diviziunii muncii într-o societate bazată pe proprietatea privată” (1966, p. 327). Decurge din aceasta, așadar, că „Relația de schimb este relația socială fundamentală. Schimbul interpersonal de bunuri și servicii țese rețeaua de legături care îi unește pe oameni în societate. Formula societală este: *do ut des*” (Mises 1966, p. 194).

În virtutea faptului că subzistă în rețeaua de schimburi continuu recurente între actorii umani ce urmăresc un țel, piața și configurația acesteia în orice moment în timp este explicată de valorile și alegerile umane care dau naștere acestor schimburi. În acest sens, cu siguranță, societatea de piață este o creație deliberată, o consecință

intenționată a comportamentului conștient ales.
Potrivit lui Mises:

Piața este un proces, pus în mișcare de interferența acțiunilor diverșilor indivizi care cooperează în condiții de diviziune a muncii. Forțele care determină starea mereu schimbătoare a pieței sunt judecățile de valoare ale acestor indivizi și acțiunile lor, călăuzite de aceste judecăți de valoare. ... Procesele de piață rezultă în întregime din acțiunile umane. Fiecare fenomen de piață poate fi atribuit în cele din urmă anumitor opțiuni ale membrilor societății de piață. ...

...[S]ingurii factori ce dirijează piața și determinarea prețurilor sunt actele deliberate ale oamenilor. Nu există nici un automatism; nu există decât oameni, care urmăresc conștient și deliberat obiectivele alese de ei. Nu există forțe mecanice misterioase; nu există decât dorința umană de a îndepărta neplăcerea (1966, pp. 257-58, 315).

Dar în vreme ce fenomenele de piață pot fi explicate în totalitate în termeni de alegeri umane conștiente, structurile succesive de prețuri care ies la iveală în decursul procesului de piață sunt fenomene „sociale” autentice. Acestea sunt sociale în sensul în care, deși fiecare individ care face o tranzacție contribuie la formarea lor, ele reprezintă

tă mai mult decât oricare contribuție individuală în particular. Rezultatul este acela că fiecare individ, când își planifică activitățile de piață, ia în calcul prețurile ca și cum acestea nu ar fi influențate de acțiunile sale. Așa cum scrie Mises:

Fenomenele de piață sunt fenomene sociale. Ele sunt rezultanta contribuției active a fiecărui individ. Dar ele diferă de fiecare dintre aceste contribuții. Ele îi apar individului ca ceva dat, ceva ce el însuși nu poate altera. ...

... [Prețurile] sunt fenomene sociale, deoarece sunt produse de interacțiunea evaluărilor tuturor indivizilor care participă la procesul pieței. Fiecare individ, cumpărând sau abținându-se de la a cumpăra și vânzând sau abținându-se de la a vinde, contribuie cu partea lui la formarea prețurilor de piață. Dar cu cât mai extinsă este piața cu atât mai mică este ponderea contribuției aduse de fiecare individ. Astfel, structura prețurilor de piață le apare indivizilor ca un dat, la care trebuie să-și adapteze comportamentul propriu (1966, pp. 315, 331).

Mises scoate în evidență faptul că nu un preț aparține, ci complexul de relații între prețuri care prevalează la un moment dat constituie aspectul social al pieței:

Ar fi absurd să privim un anumit preț ca și cum ar fi un obiect izolat în sine. Un preț exprimă poziția pe care o atribuie oamenii care acționează unui lucru, în actuala stare a eforturilor lor de a îndepărta disconfortul. El nu indică o relație cu ceva neschimbător, ci doar poziția instantanee a unui ansamblu aflat în schimbare caleidoscopică. În această colecție de lucruri considerate valoroase de către judecățile de valoare ale oamenilor care acționează, locul fiecărei particule este interdependent de toate celelalte particule. Ceea ce se numește preț este întotdeauna o relație în cadrul unui sistem integrat, care este efectul compus al relațiilor umane (1966, p. 392).

Determinând structura de prețuri, piața determină de asemenea, ca parte a aceluiași proces social, alocarea forței de muncă și a altor resurse către linii de producție diferite, și „distribuția” veniturilor între diverșii indivizi care contribuie la producție. Scrie Mises:

Procesul de formare a prețurilor este un proces social. El se încheagă printr-o interacțiune a tuturor membrilor societății. Cu toții colaborează și cooperează, fiecare în rolul specific pe care și l-a ales în cadrul diviziunii muncii. Rivalizând întru cooperare și cooperând întru competiție, toți oamenii își aduc propria lor contribuție la producerea rezultatului, adică la structura prețurilor pieței, alocarea factorilor

de producție în diversele ramuri de satisfacere a dorințelor și determinarea părții ce revine fiecărui individ. Aceste trei evenimente nu sunt trei lucruri deosebite. Ele nu sunt decât aspecte diferite ale unui unic fenomen indivizibil. ... În cursul procesului de piață, ele se consumă *uno acto* (1966, p. 338).

Procesul pieței este așadar cel care dă naștere „nu doar structur[ii] prețurilor ci, nu mai puțin, structur[ii] social[e], încredințarea diverselor sarcini către diverșii indivizi” (Mises 1966, p. 257). Piața, și piața singură, permite dezvoltarea și durabilitatea unei ordini sociale cu înțeles și scop. Sub călăuzirea pieței, fiecare individ alege în mod deliberat să se integreze în diviziunea socială a muncii, spre cel mai mare beneficiu al său și al semenilor săi. În acest fel, sistemul social „este călăuzit de piață. ... [Piața] singură asigură ordinea întregului sistem social, înzestrându-l cu sens și semnificație” (Mises 1966, p. 257).

În teoria socială misesiană, așadar, caracteristica distinctivă și *sine qua non* a societății de piață și a ființei sociale în sine nu este „spontaneitatea” (orice ar însemna asta), ci „caracterul deliberat”. Când mecanismul social de călăuzire al pieței este distrus, așa cum se întâmplă sub planificarea cen-

tralizată de tip socialist, cooperarea socială sistematică și semnificativă devine imposibilă și este înlocuită de „un sistem de bâjbâire prin întuneric. ... Ceea ce se numește planificare conștientă este tocmai eliminarea *acțiunii conștiente, îndreptate spre un scop* [sublinierea mea]” (Mises 1966, pp. 700-701).

În vreme ce cooperarea umană în cadrul diviziunii muncii este făcută posibilă de rezultanta socială a relațiilor de schimb de piață, i.e. de structura de prețuri, piața în sine se asertează pe baza unei operații intelectuale, ce își are originea în și este îndeplinită conștient de mintea umană individuală. Această operație este ceea ce Mises numește „calcul economic în termeni monetari” sau simplu, „calcul monetar”. Potrivit lui Mises, calculul monetar este „fundamentul intelectual al economiei de piață” și „steaua polară a acțiunii desfășurate în sistemul social de diviziune a muncii” (1966, pp. 229, 259). Este o „metodă de gândire” creată deliberat de către „omul care acționează”, care a „făcut cu puțință calculul acțiunilor sale” (Mises 1966, p. 231).

Calculul îi este în mod absolut necesar unui actor uman pentru determinarea celei mai avanta-

joase alocări a resurselor rare, într-o lume în care resursele nu sunt nici complet nespecifice, nici absolut specifice unei largi varietăți de procese de producție posibile (Mises 1966, pp. 207-08). În aceste condiții, așadar, calculul monetar:

este busola omului care se angajează în producție. Acesta calculează pentru a distinge domeniile de producție remunerative de cele neprofitabile. ... Fiecare pas din sfera activităților antreprenoriale face obiectul verificării cu ajutorul calculului monetar. Premeditarea acțiunii planificate devine calculul comercial făcut în avans al costurilor și încasărilor anticipate. Stabilirea retrospectivă a rezultatului acțiunii trecute devine contabilizare a profiturilor și a pierderilor (Mises 1966, p. 229).

Capitalul, „conceptul fundamental al calculului economic”, și conceptul corelativ de venit îi permit actorului uman să înțeleagă mental distincția dintre scopuri și mijloace „în contextul condițiilor aflate în permanentă schimbare, al industriilor de transformare aflate pe o treaptă înaltă de dezvoltare și al structurii complicate a cooperării sociale dintre sute de mii de slujbe și activități specializate” (Mises 1966, pp. 260-61). Contabilizarea capitalului este așadar precondiția indispensabilă a expresiei raționalității și scopului individului în

contextul diviziunii sociale a muncii, deoarece, dacă nu ar face apel la această operație intelectuală, oamenii nu ar fi capabili să evalueze rezultatele, fie produse, fie așteptate, ale acțiunilor lor. Potrivit lui Mises, „Calculul monetar își demonstrează întreaga perfecțiune în contabilizarea capitalului. El stabilește prețurile monetare ale mijloacelor disponibile și compară acest total cu schimbările induse de acțiune și de intervenția altor factori. Confruntarea aceasta arată ce schimbări au survenit în configurația preocupărilor omului care acționează și magnitudinea acestor schimbări; ea face cu puțință stabilirea succesului și a eșecului, a profiturilor și a pierderilor” (1966, p. 230).

Fără posibilitatea calcului economic, chiar și un actor uman în perfectă izolare ar găsi gama de activități îndreptate către un scop sau de „schimburi austistice” restrânsă la mai puțin decât întreaga gamă de posibilități de producție determinată de elementele exterioare ale mediului în care se află (inclusiv capacitatea sa de muncă). Caracterizând economia individului izolat și cea a societății socialiste izolate drept „construcții imaginare” irealizabile, Mises declară:

Robinson Crusoe care ... ar putea să fi existat, și managerul general al unei comunități socialiste perfect izolate, care n-a existat niciodată, n-ar putea să planifice și să acționeze așa cum pot face oamenii numai cu ajutorul calculului economic (1966, p. 243).

Piața și, prin urmare, societatea sunt imposibile fără acțiunea calculabilă. Mises accentuează acest lucru: „Sarcinile pe care le are de îndeplinit acțiunea în orice sistem de diviziune a muncii nu pot fi îndeplinite fără ajutorul calculului economic. ... Faptul că [piața] este capabilă de asemenea calcule de rentabilitate a fost decisiv în evoluția sa și condiționează modul ei actual de funcționare. *Economia de piață este reală pentru că este capabilă să calculeze* [sublinierea mea].” Așadar, logica dictează că tratamentul problemelor de calcul economic precedă elaborarea sistematică a unei teorii a economiei de piață. Teoria catalactică, la rândul ei, trebuie să preceadă analiza sistemelor economice alternative, precum socialismul, care nu prescriu niciun orizont acțiunii calculabile. Aceste sisteme de organizare economică nici nu pot fi conceptualizate fără a face recurs la modalitățile de gândire calculațională dezvoltate în cadrul economiei de piață. Citându-l pe Mises:

Analiza problemelor societății de piață, singurul tip de acțiune umană care permite întrebuițarea calculului de rentabilitate în vederea planificării acțiunii, deschide accesul spre analiza tuturor modurilor imaginabile de acțiune și a tuturor problemelor economice cu care se confruntă istoricii și etnografii. Toate metodele noncapitaliste de management economic pot fi studiate numai presupunând ipotetic că și în cadrul lor se pot întrebuița numere cardinale pentru înregistrarea acțiunilor trecute și planificarea acțiunilor viitoare. Acesta este motivul pentru care economiștii situează în centrul investigațiilor lor studiul unei economii de piață pure (1966, pp. 266-67).

Dar, așa cum arată Mises, calculul economic comportă calcule aritmetice și „calculul necesită un numitor comun, la care să se refere toate elementele care intervin în el” (1966, p. 214). Din acest motiv, calculul economic nu poate fi decât calcul în termeni de prețuri monetare, iar dezvoltarea calculului economic, precum și aplicarea numerelor cardinale în toate sferele vieții umane, este logic și istoric inseparabilă de evoluția monedei și a economiei de piață. După cum scrie Mises:

Astfel, moneda devine vehiculul calculului economic. ... Numai pentru că banii sunt mijlocul comun de schimb, pentru că majoritatea bunurilor și serviciilor pot fi vândute și cumpărate pe

piață cu bani și numai în măsura în care așa stau lucrurile, pot oamenii să întrebuințeze prețurile monetare în calculele de rentabilitate. Rapoartele de schimb între bani și diversele bunuri și servicii, așa cum au fost stabilite în trecut pe piață și cum se anticipează că vor fi stabilite pe piață în viitor, sunt instrumentele mentale de planificare economică. Acolo unde nu există prețuri monetare, nu există nimic de felul cantităților economice. ... Nu există nici un mijloc prin care omul să afle ce fel de acțiune ar putea servi cel mai bine eforturilor sale de a îndepărta neplăcerea cât mai complet cu putință. ... (1966, pp. 208-209)

... [Calculul monetar] s-a dezvoltat în acest cadru, fiind treptat perfecționat prin ameliorarea mecanismelor de piață și prin extinderea sferei lucrurilor care sunt comercializate pe piață, pentru bani. Calculul economic este cel ce a făcut ca măsurătoarea, numărul și socoteala să joace rolul pe care-l joacă în civilizația noastră cantitativă și calculată. Măsurătorile întreprinse de fizică și chimie sunt relevante pentru acțiunea practică numai datorită existenței calculului economic. Calculul monetar este cel care a făcut din aritmetică un instrument în lupta pentru o viață mai bună. El face cu putință întrebuințarea rezultatelor experimentelor de laborator pentru îndepărtarea cea mai eficace a neplăcerilor. ... Civilizația noastră este inseparabil legată de metodele calculului economic. Ea ar pieri dacă am abandona această unealtă atât de prețioasă a acțiunii (1966, p. 230).

*Utilizarea calculului versus utilizarea informației:
funcția socială a prețurilor*

În viziunea lui Mises, prin urmare, societatea umană este un fenomen profund rațional, produsul capacității intelectului uman de a concepe numere cardinale și de a le manipula în operații aritmetice. Să afirmi, așadar, că funcția principală a sistemului de prețuri de piață este să îndeplinească „utilizarea informației în societate” înseamnă să înțelegi în mod serios greșit natura problemei sociale. *Problema* societății este mai întâi de toate una a calculării rezultatului acțiunii deliberate întreprinse în cadrul diviziunii muncii. Ca singura unealtă posibilă a acțiunii calculabile, prețurile monetare nu doar le permit oamenilor să utilizeze „informația privind circumstanțele particulare de timp și loc” pentru a spori eficiența cu care sunt produse bunurile în societate, ci prețurile fac posibilă tocmai existența proceselor sociale de producție. Pentru Mises, așadar, piața asigură mult mai mult decât „diviziunea cunoștințelor”, aceasta produce „diviziunea intelectuală a muncii ce constă în cooperarea tuturor întreprinzătorilor, proprietarilor de pământ, și a muncitorilor ca

producători și consumatori în formarea prețurilor de piață. [F]ără aceasta, raționalitatea, i.e. posibilitatea calculului economic, este de neconceput” (1985b, p. 75).

De altfel, Mises prezintă o critică penetrantă a viziunii walrasiene, potrivit căreia, în planurile producătorilor, prețurile substituie cunoașterea privind datele economice sau, mai degrabă, înțelegerea antreprenorială și estimarea variațiilor viitoare ale acestor date. Critica lui Mises se fundamentează pe faptul incontestabil că „prețurile de piață sunt fapte istorice, care exprimă stări de lucruri ce au existat la un anumit moment al procesului ireversibil al istoriei” (Mises 1966, p. 223). Astfel, prețurile realizate nu pot servi niciodată ca ghid neechivoc pentru producție, care este întotdeauna orientată către aprovizionarea unei piețe dintr-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, comportând o configurație diferită a datelor economice. Într-adevăr, dacă producătorii ar fi siguri că datele ce subîntind piețele viitoare nu vor diferi niciodată de acelea care determină starea prezentă sau imediat trecută a pieței, ei s-ar putea dispensa complet de prețuri și calcul, și ar efectua,

iarăși și iarăși, aceleași activități productive. Deoarece, așa cum ne amintește Mises, „principala sarcină a calculului economic nu este de a face față situațiilor de piață și prețurilor neschimbătoare sau doar ușor schimbătoare, ci de a face față schimbării” (1966, p. 212). În mod ironic, o lume în care prețurile (cele ale schimburilor deja consumate) transmit informația pe baza căreia să se bazeze producția orientată către viitor este o lume în care sistemul de prețuri, așa cum spune Mises, este „în van și de prisos.”

În lumea reală a acțiunii și schimbării, pe de altă parte, „Rapoartele de schimb fac obiectul unor schimbări neconținute, deoarece condițiile care le produc sunt în continuă schimbare. Valoarea pe care o atribuie un individ atât banilor cât și diverselor bunuri și servicii este rezultatul unei alegeri de moment” (Mises 1966, p. 217). Rezultatul, potrivit lui Mises, este acela că „omul de afaceri care planifică nu poate să nu întrebuițeze date referitoare la un viitor necunoscut; el lucrează cu prețuri viitoare și costuri de producție viitoare” (1966, p. 224). Mai mult, de vreme ce prețurile trecute nu sunt legate cauzal de apariția prețurilor

viitoare, acestea nu pot întruchipa informația relevantă elaborării proceselor de producție prezente. Aceasta este o concluzie irefutabilă a analizei praxeologice, implicația negativă neglijată a teoremei misesiene a regresiei.

Așa cum explică Mises:

În alcătuirea planurilor lor, antreprenorii privesc mai întâi la prețurile din trecutul imediat, numite în mod eronat prețuri *prezente*. Bineînțeles, antreprenorii nu calculează niciodată pe baza acestor prețuri fără să țină seama în mod corespunzător de modificările anticipate. Prețurile din trecutul imediat nu sunt pentru ei decât punctul de plecare pentru deliberări ce duc la anticipări ale prețurilor viitoare. Prețurile din trecut nu influențează determinarea prețurilor viitoare. Dimpotrivă, anticiparea prețurilor viitoare ale produselor este cea care determină configurația prețurilor factorilor complementari de producție. *Determinarea prețurilor nu are, cât privește rapoartele mutuale de schimb dintre diverse bunuri, nici o legătură cauzală directă cu prețurile din trecut* [sublinierea mea] (1966, p. 336).

Într-o notă de subsol la acest pasaj, Mises face observația că, în cazul ratei de schimb dintre bani și celelalte bunuri economice, afirmația subliniată mai sus nu se aplică. Aceasta este o referință la te-

orema regresiei a lui Mises, potrivit căreia puterea de cumpărare trecută a unității monetare este factor cauzal în determinarea puterii de cumpărare prezente a acesteia (1966, p. 336, fn.2).

Este prin urmare clar că, în viziunea lui Mises, informația livrată de către sistemul de prețuri nu exclude anticiparea antreprenorială și înțelegerea interpretativă a constelației de date ce subîntinde piețele din viitor. Ce rol are atunci cunoașterea prețurilor din trecut în deciziile de astăzi privind alocarea resurselor? Potrivit lui Mises, prețurile trecute sunt utile întreprinzătorilor în „estimarea” prețurilor viitoare ce vor ieși la iveală ca urmare a modificării anticipate a datelor. Sau, cu alte cuvinte, prețurile de ieri nu „economisesc cunoașterea”, dar economisesc efortul mental cheltuit de întreprinzător în strădania sa de a „înțelege” efectele schimbării anticipate asupra structurii de prețuri de mâine, ale cărei elemente servesc drept numere cardinale în calculele economice de astăzi. Recurgând la experiența prețurilor trecute elimină necesitatea ca întreprinzătorii să reconstruiască mental *ab initio* structura de prețuri și planul alocării resurselor de fiecare dată când are loc o

modificare anticipată a datelor care necesită calcularea noilor decizii de producție. Evaluările antreprenoriale sunt simplificate enorm când pot fi derivate prin estimarea efectelor variației anticipate a datelor asupra unei structuri de prețuri deja existentă. Așa cum scrie Mises:

Numerele întrebuințate în procesul calculului economic, de către omul care acționează, nu se referă la cantități măsurate, ci la rapoarte de schimb, a căror realizare este anticipată – pe baza înțelegerii interpretative – pe piețele viitoare, către care este îndreptată întreaga acțiune și care sunt singurele care contează pentru omul care acționează. ... Cum acțiunea este întotdeauna îndreptată către influențarea unei stări de lucruri viitoare, calculul economic se ocupă întotdeauna de viitor. În măsura în care el ia în considerație evenimente și rapoarte de schimb trecute, el o face numai în vederea ajustării acțiunilor viitoare.

Prețurile din trecut sunt pentru antreprenor, făuritorul prețurilor viitoare, doar un instrument mental. Antreprenorii nu construiesc de la zero, în fiecare zi, o structură a prețurilor radical nouă și nici nu alocă din nou factorii de producție către diversele ramuri economice. Ei transformă doar ceea ce a transmis trecutul, adaptând mai bine această moștenire la condițiile alterate. Câte anume din vechile condiții lasă ei nemodi-

ficat și câte modifică depinde de măsura în care s-au schimbat datele. ... Pentru a-și croi drum în viitorul necunoscut și incert, omul are la îndemână numai două ajutoare: experiența evenimentelor trecute și facultatea sa de înțelegere interpretativă. Cunoașterea prețurilor trecute este o parte a acestei experiențe și, în același timp, punctul de plecare pentru înțelegerea viitorului (1966, pp. 210, 337).

Ca o componentă a experienței, prețurile trecute sunt așadar un auxiliar important, dar în niciun caz indispensabil, al înțelegerii antreprenoriale a cursului viitor al prețurilor. Cu toate acestea, de vreme ce în analiza finală, prețurile *viitoare* sunt cele care îi preocupă pe întreprinzători, Mises conchide că alocarea rațională a resurselor și calculul economic ar putea avea loc chiar și în eventualitatea ștergerii complete a memoriei prețurilor din trecut:

Dacă memoria tuturor prețurilor din trecut ar fi să se stingă, atunci procesul de formare a prețurilor ar deveni mai anevoios, dar nu imposibil, în măsura în care e vorba despre rapoartele mutuale de schimb dintre diversele bunuri. Antreprenorilor le-ar fi mai greu să ajusteze producția la cererea publicului, dar lucrul acesta s-ar putea totuși realiza. Ar fi necesar ca ei să adune din nou toate datele de care ar avea

nevoie ca bază pentru operațiunile lor. Ei nu ar evita anumite greșeli pe care acum le ocolesc datorită experienței pe care o au la dispoziție. Fluctuațiile prețurilor ar fi mai violente la început, s-ar irosi factori de producție, satisfacerea dorințelor ar avea de suferit. Dar în cele din urmă, după ce se va fi plătit un preț greu, oamenii vor dobândi din nou experiența necesară pentru desfășurarea netulburată a procesului de producție (1966, p. 337).

Permiteți-mi să rezum poziția lui Mises privind funcția socială a prețurilor și achiziționarea și utilizarea informației în societate. Sistemul de prețuri nu este – și praxeologic nu poate fi – un mecanism pentru economisirea și comunicarea cunoașterii relevante pentru planurile de producție. Prețurile realizate în istorie sunt un accesoriu al evaluării, al operațiunii mentale în care facultatea înțelegerii este folosită pentru estimarea structurii cantitative a relațiilor de preț ce corespunde unei constelații anticipate a datelor economice. Și nici calculul economic în sine nu este un mijloc de dobândire a informației, ci chiar premisa obligatorie a acțiunii raționale în contextul diviziunii sociale a muncii. Acesta le furnizează indivizilor, oricare ar fi înzestrările

lor cu informație, unealta indispensabilă pentru a atinge o înțelegerea mentală și o comparație a mijloacelor și scopurilor acțiunii sociale. Așa cum afirmă Mises:

Sporirea informațiilor de care dispune omul despre condițiile din viitor nu este o sarcină a calculului economic. Sarcina acestuia este de a ajusta cât mai bine cu putință acțiunile omului la opinia sa din prezent despre satisfacerea dorințelor în viitor (1966, p. 214).

Problema socialismului: calcul sau informație?

Prin urmare, critica lui Mises despre posibilitatea socialismului este clar că nu se referă la informație, ci la calcul. Aceasta porcede în mod inevitabil din intuiția sa că, deși numerele cardinale și proprietățile lor aritmetice sunt „categoriile eterne și imuabile ale minții umane”, calculul economic este „doar o categorie inerentă acțiunii în condiții speciale” sau ceea ce Școala Istorică Germană numea „categorie istorică” (Mises 1966, pp. 199, 201). Astfel:

Sistemul de calcul economic în termeni monetari este condiționat de anumite instituții sociale. El poate opera numai în cadrul instituțional

al diviziunii muncii și al proprietății private asupra mijloacelor de producție, în care bunurile și serviciile de toate ordinele sunt vândute și cumpărate în schimbul unui mijloc general utilizat de schimb, i.e. în schimbul banilor (Mises 1966, p. 229).

Dacă aceste precondiții ale acțiunii calculabile ar dispărea în cursul evoluției sociale, datorită, de pildă, abolirii proprietății private asupra factorilor de producție non-umani, acțiunea socială rațională ar deveni imposibilă și diviziunea socială a muncii s-ar dezintegra, literalmente, în părțile sale componente, în economii primitive ale gospodăriilor.

În termeni simpli și categorici, poziția lui Mises este aceasta:

Cooperarea umană în condițiile sistemului de diviziune socială a muncii nu este posibilă decât în cadrul economiei de piață. Socialismul nu este un sistem realizabil de organizare a economiei unei societăți, deoarece îi lipsește orice metodă de calcul economic. ... Alegerea este între capitalism și haos (Mises 1966, pp. 679-80).

Altundeva, Mises declară „calculul economic” drept „problema esențială și unică a socialismului” (1966, p. 703).

Mises însă nu a ignorat așa numita „problemă informațională” cu care se confruntă planificatorii centrali. De fapt, în discuția mai târzie despre socialism în *Acțiunea umană*, el distinge cu atenție și în mod repetat între problema calculului și cea a cunoașterii, presupunând în mod explicit ca planificatorii economici posedă cunoaștere completă a datelor economice relevante (Mises 1966, pp. 689-715).

De exemplu, Mises face prefața capitolului despre „imposibilitatea calculului economic în regim socialist” cu următoarea listă de asumții:

Presupunem că dirigitorul are la dispoziția sa toate cunoștințele tehnologice ale epocii sale. Mai mult, el dispune de un inventar complet al tuturor factorilor materiali de producție disponibili și de un registru în care sunt enumerate toate resursele omenești utilizabile ca mână de lucru. În aceste privințe, mulțimea de experți și specialiști care se adună în birourile sale îi furnizează informații perfecte și îi răspund corect la toate întrebările pe care le-ar putea pune. Presupunem că dirigitorul s-a hotărât în ceea ce privește evaluarea obiectivelor ultime. ... Putem presupune, de dragul argumentației, că o putere misterioasă îi face pe toți să cadă de acord, atât între ei, cât și cu dirigitorul, în privința evaluării obiectivelor ultime (1966, p. 696).

Cel care planifică posedă, așadar, „informații perfecte” despre regulile tehnologice generale și despre circumstanțele particulare de timp și loc relative la scara de valori a fiecărui consumator și la disponibilitatea fiecărei varietăți de factori. Acum, să avem în vedere, așa cum face Mises, decizia planificatorului de a construi o casă în aceste condiții. Mises argumentează că diriguitorul încă se confruntă cu problema insolubilă a selectării dintre diferitele metode tehnologice de realizare a proiectului său. Fiecare dintre aceste metode utilizează factorii dați în cantități diferite, fiecare absoarbe o perioadă diferită de producție, și fiecare produce o clădire cu durabilitate fizică diferită.

Mises elaborează problema cu care se confruntă planificatorul în această situație în următorii termeni:

Ce metodă trebuie să aleagă directorul? El nu poate reduce la un numitor comun elementele ce urmează a fi cheltuite din diferite materiale și diferite tipuri de muncă. De aceea el nu le poate compara. El nu poate atribui o anumită expresie numerică timpului de așteptare (perioadei de producție) sau duratei de folosință. Pe scurt, el nu poate recurge la nici un fel de operații aritmetice, pentru a compara costurile ce urmează a fi suportate și câștigurile ce urmează a fi reali-

zate. Planurile arhitecților săi enumeră o imensă multiplicitate de elemente diferite în natură; ele se referă la calitățile fizice și chimice ale diferitelor materiale și la productivitatea fizică a diferitelor mașini, unelte și proceduri. Dar toate specificările lor rămân nerelaționate unele cu altele. Nu există nici un mijloc de a stabili vreo legătură între ele. ... Dacă eliminăm calculul economic nu mai avem nici un mijloc de a face o alegere rațională între diversele alternative (1966, pp. 689-99).

Pentru Mises, așadar, „problema fundamentală și unică a socialismului ... este una pur economică – și, ca atare, se referă doar la mijloace, nu la obiectivele ultime” (1966, p. 697). Cu alte cuvinte, este pur problema maximizării robbinsiene, a luării unei decizii despre cum mijloacele *date* au să fie alocate în lumina unei structuri *date* de scopuri. Răspunzând criticii socialiste conform căreia calculul capitalist este failibil deoarece are loc în condiții de incertitudine, Mises risipește orice îndoială despre faptul că inabilitatea de a calcula și absența informației sunt probleme logic distincte și că cea dintâi este stânca pe care naufragiază corabia socialistă. Scrie Mises:

orice acțiune umană este îndreptată spre viitor, iar viitorul este întotdeauna incert. Chiar și cele

mai atent elaborate planuri eșuează, dacă anticipările privind viitorul se prăbușesc la pământ. Dar aceasta este o altă problemă. Astăzi noi calculăm din punctul de vedere al cunoașterii noastre actuale și al anticipărilor noastre actuale, privitoare la condițiile din viitor. Problema care ne preocupă nu este dacă directorul va fi sau nu în măsură să anticipeze condițiile viitoare. Ceea ce afirmăm este că directorul nu poate calcula din punctul de vedere al propriilor sale judecăți actuale de valoare și al propriilor sale anticipări actuale ale condițiilor viitoare, indiferent care ar fi acestea. Dacă el investește astăzi în industria de conserve, este posibil ca o schimbare a gusturilor consumatorilor sau a opiniilor igienice privitoare la recomandabilitatea hranei conservate să determine, într-o zi, transformarea investiției sale într-o malinvestiție. Dar cum poate el afla *astăzi* cum să construiască și să echipeze, în modul cel mai economic, o fabrică de conserve? (1966, pp. 699-700).

Prin urmare, deoarece socialismului îi lipsesc mijloacele de calcul, Mises neagă cu tărie faptul că oamenii „au libertatea de a adopta socialismul, fără a abandona economisirea în alegerea mijloacelor” sau că „Socialismul nu atrage după sine abandonul raționalității în sfera întrebuintării factorilor de producție” (1966, p. 702).

Mises abordează chestiunea informație ver-

sus calcul din încă o perspectivă. El presupune că istoria umană a ajuns, în fapt, la final și că toate modificările ulterioare ale datelor economice au încetat. În plus, el presupune ca planificatorul central socialist este înzestrat în mod miraculos cu informație perfectă despre datele finale ale acestei stări de echilibru final. Chiar și în această situație, cel care planifică se confruntă cu o problemă care cere calcul economic. Planificatorul trebuie să decidă cum să utilizeze cât mai economic mijloacele de producție lăsate moștenire de trecut, e.g. structura de capital existentă și aptitudinile dobândite și locația forței de muncă, care nu sunt încă ajustate la configurația lor de echilibru. Pentru că, așa cum arată Mises:

câtă vreme echilibrul nu este încă atins, sistemul se află în continuă mișcare, ceea ce determină modificarea datelor. Tendința către realizarea echilibrului, neîntreruptă de apariția nici unei schimbări a datelor venită din afară, reprezintă în sine o succesiune de modificări a acestor date. ... Cunoașterea condițiilor care vor caracteriza starea de echilibru nu este de nici un folos pentru directorul a cărui sarcină este de a acționa astăzi, în condițiile din prezent. Ceea ce trebuie el să știe este cum să procedeze în modul cel mai economic cu mijloacele disponibile astăzi, care

sunt o moștenire a unor vremuri cu alte evaluări, cu alte cunoștințe tehnologice și cu alte informații referitoare la problema locațiilor. El trebuie să știe care este următorul pas pe care trebuie să-l facă. ... [Așadar] chiar dacă ... admitem că, grație unei miraculoase inspirații, directorul a reușit, fără ajutorul calculului economic, să rezolve toate problemele referitoare la cel mai avantajos aranjament al tuturor activităților productive și că el are prezentă în minte imaginea precisă a obiectivului final, pe care trebuie să-l urmărească, încă rămân probleme esențiale, insolubile fără calcul economic (1966, pp. 712-13).

Există o implicație importantă a interpretării noastre a criticii aduse de Mises socialismului. Deși economia de piață a rezolvat perfect problema calculului economic – chiar existența ei atestă veridicitatea acestei afirmații – praxeologic, cel puțin, este pe picior de egalitate cu socialismul în ceea ce privește problema informațională. Imperfecțiunea informației ce derivă din incertitudinea viitorului este o categorie a întregii acțiuni umane, ce nu poate fi depășită făcând apel la structura de prețuri a pieței, la starea de alertă antreprenorială, la procesul competitiv de descoperire, și așa mai departe. În orice caz, comparațiile între

economiile planificate central și cele de piață făcute pe baza mecanismelor lor alternative de descoperire și diseminare a informației nu au decât valoare euristică, tocmai pentru că, chiar presupunând condiții de informație perfectă, acțiunea calculabilă, și deci deliberată, este logic imposibilă în planificarea centralizată. De cealaltă parte, o economie de piață în care antreprenori relativ mărginiți și inerti mental ar face estimări și planuri pe baza informațiilor neregulate și imprecise tot ar putea exista și opera deoarece ar permite calculele necesare pentru economisirea robbinsiană a factorilor productivi rari.

Pe acest fundament, suntem determinați să respingem viziunea revizionistă de „proces de descoperire” asupra dezbaterii despre calculul economic în socialism, cel puțin atât cât se aplică contribuțiilor lui Mises (cele ale lui Hayek sunt altă chestiune). Această viziune a fost recent enunțată de Israel Kirzner (1988) și Don Lavoie (1985) și conchide în fond că poziția austriacă în dezbateri „a reprezentat o critică a socialismului doar pentru că și în măsura în care piețele în regim capitalist constituie un asemenea proces dinamic de

descoperire antreprenorială” (Kirzner 1988, p. 3). Dar aceasta ignoră observația cheie a lui Mises că teoria calculului monetar și acțiunii calculabile nu aparține teoriei catalactice. Ca inferență logică din incertitudinea categorială, „este o parte a teoriei generale a praxeologiei” și, astfel, logică antecedentă teoremelor catalactice cu privire la rolul dinamic al întreprinzătorului-promotor în funcționarea procesului pieței.

Abordarea Kirzner-Lavoie greșește de asemenea când face distincția între avantajele calculului economic și „chestiunea mai largă a avantajelor sistemului de prețuri” (Kirzner 1988, p. 12). Așa cum am arătat în detaliu mai sus, însă, Mises nu a făcut niciodată această distincție, nici în cea mai matură viziune a sa asupra procesului de piață prezentată în *Acțiunea umană*. De fapt, Mises a considerat că *avantajul* social al sistemului de prețuri este tocmai acela că a făcut practicabilă însăși societatea umană, oferind numere cardinale pentru socotirea costurilor și beneficiilor acțiunii deliberate întreprinse în diviziunea socială a muncii. În final, Mises, în contrast evident cu abordarea proces-de-descoperire, a negat faptul că prețurile

sunt în mod direct relevante descoperirii antreprenoriale a informației despre condițiile viitoare ale pieței. Pe de o parte, potrivit teoremei regresiei, prețurile relative din trecut nu sunt logic legate de prețurile relative care vor apărea pe piețele viitoare. Pe de altă parte, prețurile viitoare însele trebuie estimate în lumina procesului logic anterior de descoperire antreprenorială, sau, mai precis, de „înțelegere” a condițiilor pieței încă în proces de apariție.

Evoluția socială ca luptă ideologică

Mises recunoaște abilitatea rațiunii umane de a înțelege beneficiile cooperării sociale și a identifica și implementa condițiile sale intelectuale și instituționale, iar asta îl conduce la afirmația că „acțiunea umană tinde ea însăși către cooperare și asociere” (Mises 1966, p. 160). Extinderea și intensificarea progresivă a diviziunii muncii și înflorirea concomitentă a societății este însă doar o tendință în evoluția socială, pasibilă de amplificare, încetinire sau chiar inversare sub influența ideologiei. Așa cum observă Mises, „nu există nicio dovadă că evoluția socială trebuie să se de-

plaseze constant în sus în linie dreaptă. Stagnarea socială și înapoierea socială sunt fapte istorice pe care nu le putem ignora. Istoria lumii este cimitirul civilizațiilor defuncte” (1969, pp. 309-10).

Ideologia, așa cum o definește Mises, este „totalitatea doctrinelor noastre referitoare la conduita individului și la relațiile sociale” (1966, p. 178). De vreme ce toate interacțiunile și relațiile sociale presupun comportamentul uman conștient în mod necesar ghidat de anumite idei, societatea umană însăși, în orice moment al istoriei, este o creație ideologică, cu alte cuvinte rațională. Mises insistă asupra acestui punct, declarând că:

Societatea este un produs al acțiunii umane. Acțiunea umană este orientată de ideologii. Astfel, societatea și orice ordine concretă a treburilor sociale sunt un rezultat al ideologiilor. ...

Orice stare existentă a treburilor sociale este produsul ideologiilor gândite în prealabil. În cadrul societății pot apărea ideologii noi, care pot înlocui vechile ideologii, transformând astfel sistemul social. Dar societatea este întotdeauna creația unor ideologii temporal și logic anterioare. Acțiunea este ghidată întotdeauna de idei; ea pune în aplicație ceea ce a plănuit gândirea în prealabil (1966, pp. 187-88).

Pentru Mises, așadar, complexul de relații umane sociale este, într-un sens fundamental, produsul unui design rațional. Societatea este cu greu o constituire „spontană” sau „neproiectată”, deoarece în mod inevitabil fiecare individ cugetă și compară de dinainte beneficiile așteptate și costurile participării sale în relații de schimb și în diviziunea socială a muncii. Cu toate acestea, așa cum rezultă clar din discuția sa despre structura de prețuri a pieței, Mises nu neagă posibila existență a unor consecințe neintenționate, și în același timp chiar spectaculoase, asociate alegerilor deliberate și totuși descentralizate de a coopera catalactic:

Orice ordine socială dată a fost gândită și plănită, înainte de a putea fi realizată. Această precedentă temporală și logică a factorului ideologic nu implică propoziția că oamenii elaborează un plan complet al unui sistem social, așa cum fac utopiștii. Ceea ce este și trebuie să fie gândit dinainte nu este concertarea acțiunilor individuale într-un sistem integrat de organizare socială, ci acțiunile indivizilor față de semenii lor și a grupurilor deja formate față de alte grupuri. ... Înainte ca un act de barter să aibă loc, ideea de schimb mutual de bunuri și servicii trebuie să fie concepută. Nu este necesar ca indivizii implicați să devină conștienți de faptul că o asemenea mutualitate atrage după sine sta-

bilirea de legături sociale și apariția unui sistem social. Individul nu planifică și execută acțiuni care urmăresc construirea societății. Conduita sa și conduita corespunzătoare a celorlalți generează corpuri sociale (1966, p. 188).

Și totuși, ca raționalist social, Mises nu lasă la îndoială faptul că el nu consideră această ignoranță a celor mai îndepărtate consecințe ale activității catalactice ca o virtute lăudabilă în numele „spontaneității”, ci ca un viciu care în ultimă instanță se poate dovedi destructiv pentru diviziunea socială a muncii. Motivul este acela că eșecul participanților la diviziunea muncii de a pricepe corect legăturile dintre acțiunile lor individuale și rezultatele sociale invită la adoptarea unor ideologii bazate pe explicații eronate ale naturii societății și ale progresului social. Astfel de ideologii cu fundamente false, la rândul lor, pot conduce la comportamente ce nu consistă cu păstrarea neîntreruptă a relațiilor sociale. De exemplu, lupta pentru privilegii neomercantiliste a grupurilor speciale de interese, bazată pe ideologia intervenționismului și a „economiei mixte” constituie, potrivit lui Mises,

conduită antisocială, care zgâlțâie înseși temeliile cooperării sociale. ... Ea este rezultatul unei

îngustimi a minții care nu reușește să conceapă modul de funcționare al economiei de piață și să *anticipeze efectele ultime ale acțiunilor proprii*.

Este cu putință să ne imaginăm că imensa majoritate a contemporanilor noștri sunt mental și intelectual inadaptați la viața în societatea de piață, deși ei înșiși și înaintașii lor *sunt cei ce au creat această societate, prin acțiunile lor, fără să-și dea seama*. Dar acest defect de ajustare nu reprezintă nimic altceva decât eșecul înregistrat în recunoașterea doctrinelor eronate ca atare. [sublinierea mea] (1966, p. 319)

Ajustarea socială defectuoasă, inspirată de ideologie eronată, cară pe urmele sale posibilitatea dezintegrării sociale și este cu atât mai probabil să apară cu cât gradul în care consecințele acțiunilor umane sunt neintenționate, sau ca să folosim exprimarea lui Mises, „fără [ca indivizii –*n.tr.*] să-și dea seama”, este mai mare. În măsura în care normele, politicile și instituțiile sociale sunt „neproiectate”, sau nu sunt complet și corect gândite în prealabil și justificate într-o ideologie logic consistentă, în această măsură existența neîntreruptă a societății devine problematică. Ducând mai departe acest discernământ, Mises propune o teorie speculativă a dezintegrării sociale spontane, care leagă consecințele neștiute de eșecul ideologic:

Concepția liberală cu privire la viața socială a creat sistemul economic bazat pe diviziunea muncii. Cea mai evidentă expresie a economiei de schimb este așezarea urbană, care este posibilă doar într-o astfel de economie. În orașe, doctrina liberală a fost dezvoltată într-un sistem închis și aici și-a găsit cei mai mulți susținători. Dar cu cât bunăstarea a crescut mai mult și mai repede și cu cât mai numeroși au fost așadar imigranții de la țară către oraș, cu atât mai puternice au devenit atacurile pe care Liberalismul le-a suferit din principiul violenței. Imigranții își găsesc curând locul lor în viața urbană, și tot curând adoptă, în mod exterior, manierele și opiniile orașenești, dar pentru multă vreme ei rămân străini gândirii civice. Cineva nu-și poate croi o filosofie socială cu aceeași ușurință cu care își croiește un nou costum. Aceasta trebuie câștigată - și câștigată cu efort al gândirii. Astfel găsim că, iarăși și iarăși în istorie, epocile de creștere puternică și progresivă ale lumii gândirii liberale, când bunăstarea sporește cu dezvoltarea diviziunii sociale a muncii, alternează cu epoci în care principiul violenței încearcă să obțină supremația - în care bunăstarea scade pentru că diviziunea muncii decade. Creșterea orașelor și a vieții urbane a fost prea rapidă. A fost mai mult extensivă decât intensivă. Noii locuitori ai orașelor au devenit cetățeni superficiali, și nu în felul de a gândi ... Pe această eroare s-au ruinat toate epocile culturale pline de spiritul burghez al liberalismului. ... Mai amenințatori

decât barbarii ce iau cu asalt zidurile din afară sunt cetățenii aparenti din interior – cei ce sunt cetățeni în gest, dar nu în cuget (1969, p. 49).

Dacă dezintegrarea socială se poate produce „spontan”, din cauza ignoranței față de consecințele cele mai îndepărtate ale acțiunii sociale, progresul social poate fi asigurat doar prin adoptarea răspândită a unei ideologii a vieții sociale care dă seama conștient și corect de aceste consecințe. Această ideologie este liberalismul. Potrivit lui Mises:

În liberalism umanitatea devine conștientă de puterile care îi călăuzesc dezvoltarea. Întinericul ce zăbovea asupra istoriei se retrage. Omul începe să înțeleagă viața socială și îi permite să se dezvolte conștient. ...

... Istoria este o luptă între două principii, principiul pașnic, ce propune dezvoltarea comerțului, și principiul militarist-imperialist, ce interpretează societatea umană nu ca diviziune a muncii, prietenească, ci ca represiunea prin forță a unora dintre membrii săi de către alții. Principiul imperialist recucerește supremația în mod continuu. Principiul liberal nu se poate apăra de acesta până când tendința spre munca pașnică inerentă maselor nu va lupta să iasă la iveală, spre recunoașterea completă a importanței sale ca principiu al evoluției sociale (1969, pp. 48, 302).

Înțelegerea că progresul social este contingent formulării și acceptării ideologiei corecte a vieții sociale îl determină pe Mises să respingă cu tărie meliorismul social al liberalilor mai vechi sau iluminiști, care declama cu optimism îmbunătățirea continuă și neîntreruptă a condițiilor sociale în viitor. Pentru Mises, acest lucru – și nu încercarea de a plănuși și construi rațional paradigma instituțională adecvată naturii umane ce cooperează în diviziunea muncii – constituie abuzul suprem al rațiunii (1966, pp. 864-65). Un abuz similar a fost comis și de evoluționiștii sociali ai secolului al nouăsprezecelea – și, s-ar putea adăuga, și evoluționiștii sociali de dată mai recentă – care „au strecurat clandestin în teoria transformării biologice ideea de progres” (Mises 1966, p. 192).

În contrast cu melioriștii și evoluționiștii sociali, Mises, raționalistul social, susține că

Oamenii nu sunt infailibili; foarte adesea ei se înșală. ... Doar dacă oamenii sunt astfel încât să adopte în cele din urmă politici rezonabile și care este probabil că vor duce la atingerea țelurilor ultime urmărite, civilizația va progresa. ... Omul este liber, în sensul că trebuie să aleagă zilnic din nou între politicile care duc la succes și cele care duc la dezastru, dezintegrare socială și barbarie (1966, p. 193).

Viziunea raționalistă asupra evoluției sociale, prin urmare, nu este una a îmbunătățirii placide și automate, asigurată de consecințe „neintenționate”, instituții „neproiectate”, cunoaștere „tacită” sau „selecție naturală” a regulilor de conduită. Raționalismul social sugerează în schimb că istoria umană este rezultatul unui conflict între ideologii ce sunt conștient formulate și adoptate de ființele umane ce raționează. Dacă o epocă e caracterizată de progres social, regres social, sau chiar dezintegrare socială depinde de ce ideologii anume au devenit actuale și care indivizi au dobândit „puterea” ideologică, definită de Mises ca „puterea de a influența alegerile și conduita altor oameni” (1966, p. 188). Așadar, potrivit lui Mises, „Forța care cheamă la viață și care animă orice corp social este întotdeauna puterea ideologică, iar faptul care face dintr-un individ un membru al unui corp social este întotdeauna propria sa conduită” (1966, p. 196).

Cursul evoluției sociale și șansele umanității sunt așadar ineluctabil legate de soarta luptei ideologice aflate în desfășurare. Nicio instituție socială nu poate să evolueze și nici nu a evoluat vre-

dată într-o manieră complet spontană și lipsită de contemplație, nepătată, cum ar veni, de influențe ideologice.

Un exemplu în acest caz este limbajul, în general citat de evoluționiștii sociali ca arhetipul unei instituții sociale care se dezvoltă în esență într-un mod inconștient. Dar, așa cum argumentează Mises, reflectările conștiente ale oamenilor asupra relațiilor sociale, și încercările lor deliberate de a le reprojecă potrivit ideologiilor cărora aceste reflectări dau naștere, au un puternic impact asupra dezvoltării lingvistice. Acest lucru se datorează faptului că limbajul, „cel mai important mediu al cooperării sociale” este ideologic în fond: „[E]ste o unealtă a gândirii cum este o unealtă a cooperării sociale” (Mises 1969, p. 321; Mises 1966, p. 177). Astfel, termenii abstracti conținuți în limbajul viu sunt

precipitatul controverselor ideologice ale oamenilor, ale ideilor lor privind chestiuni de cunoaștere pură și religie, instituții legale, organizații politice, și activități economice ... Învățându-le sensul, generațiile în creștere sunt inițiate în mediul mental în care vor trăi și vor lucra. Însemnătatea diverselor cuvinte este în continuu flux, ca răspuns la schimbările de idei și condiții (Mises 1985, p. 232).

În plus, multe schimbări lingvistice de seamă din istorie sunt atribuibile direct unor cauze ideologice precum evenimente militare și politice (Mises 1985, pp. 228-30). Limba galică este doar un exemplu de limbă care a căzut în uitare și a fost apoi parțial reanimată ca rezultat al factorilor ideologici (Mises 1944, p. 85; Mises 1985, pp. 229-30). Chiar și în cazul în care o anumită limbă este în întregime rezultatul unei evoluții pașnice, tot ar fi produsul unui angajament conștient față de liberalism, care este paradigma ideologică necesară garantării unei dezvoltări pașnice a diviziunii muncii. Pentru că, așa cum Mises (1969, pp. 302, 310-11) argumentează repetat, însăși „societatea ecumenică”, produsul derulării istorice al diviziunii muncii, este în mod esențial o creație ideologică, ce „s-a format lent pe parcursul ultimilor două sute de ani sub influența germinației graduale a ideilor liberale. ... doar când gândirea liberală modernă a secolului al optsprezecelea a oferit o filosofie a păcii și colaborării sociale s-au pus bazele dezvoltării uluitoare a civilizației economice a acelei vremi.”

În cele din urmă, deci, gradul și direcția evoluției sociale este guvernat în întregime de

considerații ideologice. În cuvintele lui Mises, „înflorirea societății umane depinde de doi factori: puterea intelectuală a oamenilor deosebiți de a concepe teorii sociale și economice sănătoase și capacitatea acestor oameni, sau a altora, de a face aceste ideologii accesibile pentru majoritate” (Mises 1966, p. 864).

Bibliografie

- Barry, Norman P. *On Classical Liberalism and Libertarianism* [Despre liberalismul clasic și libertarianism]. New York: St. Martin's Press, 1987.
- Butler, Eamonn. *Ludwig von Mises: Fountainhead of the Modern Microeconomics Revolution* [Ludwig von Mises: Izvor al revoluției moderne în microeconomie]. Brookfield, Vt.: Gower Publishing, 1988.
- Kirzner, Israel M. „The Economic Calculation Debate: Lessons for Austrians.” [Dezbaterea despre calculul economic: Lecții pentru economiștii austrieci] *The Review of Austrian Economics* 2 (1988): 1-18.
- Lavoie, Don. *Rivalry and Central Planning: The Socialist Calculation Debate Reconsidered*. [Rivalitate și planificare centrală: O reexaminare a dezbaterii despre calculul economic în socialism] New York: Cambridge University Press, 1985.
- Mises, Ludwig von. *Omnipotent Government: The Rise of the Total State, and Total War*. [Guvernul omnipotent: Ascensiunea statului

total și a războiului total] New Haven, Conn.: Yale University Press, 1944.

_____. *Human Action: A Treatise on Economics*. [Acțiunea umană: Tratat de economie] 3rd ed. Chicago: Henry Regnery, 1966.

_____. *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. [Socialismul: O analiză economică și sociologică] Trans. J. Kahane. 2nd ed. London: Jonathan Cape Ltd., 1969.

_____. *Liberalism: A Socio-Economic Exposition*. [Liberalismul: O expunere socio-economică] Trans. Ralph Raico. 2nd ed. Kansas City, Kans.: Sheed Andrews and McMeel, 1978a.

_____. *The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method*. [Fundamentele ultime ale științei economice: Un eseu despre metodă] 2nd ed. Kansas City, Kans.: Sheed Andrews and McMeel, 1978b.

_____. *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*. [Teorie și istorie: O interpretare a evoluției sociale și economice] Auburn University, Ala.: The Ludwig von Mises Institute, 1985.

Scanează codul QR pentru acces rapid la pagina unde găsești diversele formate electronice ale cărții și link de cumpărare din Librăria Mises:

Conținutul codului QR:
<https://mises.ro/articole/ludwig-von-mises-ca-rationalist-social/>

MisesRo

Institutul Ludwig von Mises România (mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent”. În această „ordine a proprietății private” maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul Institutului se țin cursuri educative și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale sau de popularizare și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (mises.ro) și tipărite (*Colecțiile Cărți mici · idei mari, Praxeologie și societate, Mari cărți ale Școlii austriece*).

Librăria Mises (mises.ro/librarie) este magazinul online de unde se pot cumpăra cărțile publicate în colecțiile Institutului Mises, alături de titluri ale Școlii austriece și liberalismului publicate de alte edituri.

Cărți în curs de apariție:

Mises, Rothbard, Hoppe, Salerno, Herbener, Hülsmann
et al., *Un veac de imposibilitate. Problema calculului
economic în socialism revizitată*

Murray N. Rothbard, *Etica libertății*

Ludwig von Mises, *Teorie și istorie*

Ludwig von Mises, *Socialismul, o analiză economică și
sociologică*

Ludwig von Mises, *Teoria banilor și a creditului*

Murray N. Rothbard, *Controverse economice*

Hans-Hermann Hoppe, *Democrația, idolul cu picioare de
lut*

Jesús Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar și ciclurile
economice*

Henry Hazlitt, *Eșecul noii economii*

Cărți apărute în colecțiile Institutului Mises România:

Murray N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

Ludwig von Mises, *Birocrația*

Hans-Hermann Hoppe, *Teoria socialismului și a capitalismului*

Ludwig von Mises, *Economia în șapte lecții*

Block, Hoppe, Huerta de Soto, Hülsmann (Glăvan, Smirna, ed.), *Cinci eseuri monetare*

Murray N. Rothbard, *Liberalismul: adevărat și fals*

Mihai-Vladimir Topan, *Biblia economică a omului civilizată*
– *Un comentariu la Acțiunea umană de Ludwig von Mises*

Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*

Murray N. Rothbard, *Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian*

Costel Stăvărache, *Incursiuni turboliberale*

Ludwig von Mises, *O perspectivă istorică asupra Școlii austriece de economie*

Ludwig von Mises, *Profituri și pierderi*

Walter Block, *Pledoarii incomode*

Jesús Huerta de Soto, *Efectele economice ale pandemiei: o analiză austriacă*

Joseph T. Salerno, *Ludwig von Mises ca raționalist social*

Livrarea este gratuită pentru orice comandă din Librăria Mises de peste 200 de lei.

Membrii MisesRo au reduceri de preț și livrare gratuită pentru orice comandă:

mises.ro/suține

